

Vammala

6. kaupunginosa
Rakennusinventointi 2003

Pirkanmaan maakuntamuseo, kulttuuriympäristöyksikkö
FM Jari Heiskanen

Vammala
6. kaupunginosa
Rakennusinventointi 2003

Pirkanmaan maakuntamuseo, kulttuuriympäristöyksikkö
FM Jari Heiskanen

Kansi Tuija Luokola
Kannen kuvat Jari Heiskanen
Raportin kartat Vammalan kaupunki

VAMMALAN 6. KAUPUNGINOSA, NÄLKÄLÄNMÄKI RAKENNUSINVENTOINTI 2003

JOHDANTO

Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikkö teki rakennusinventointia kesällä 2003 Vammalan aseman pohjoispuolella olevan alueella. Virallisesti alue on 6.kaupunginosa ja se tunnetaan myös Näлкälän- tai Asemanmäkenä. Työ tehtiin asemakaavaa varten. Tavoitteena oli määritellä alueen kulttuurihistorialliset arvot ja antaa perusteet rakennuskohtaisille suojelutavoitteille. Inventointi käsitti 25 kiinteistöä, jotka rakennuskannaltaan edustavat hyvin alueen historiallisia ominaispiirteitä.

Asemanmäen asutus syntyi varsinaisesti Tampere –Pori rautatien valmistuttua vuonna 1895. Tyrvään aseman kylkeen syntyneestä alueesta kehittyi omaleimainen versta- ja asuinalue 1900-luvun alkupuolella. Alueen maisemaa leimasivat pienten ja suurten verstaisten lisäksi työläisten pienet yksinäistuvat ja yrittäjien vähän suuremmat asuinrakennukset. Paikallisten verstaisten lisäksi ihmisiä työllistivät rautatie, vaneritehdas, Nokian kumitehdas ja Vammalan varikko. Asemanmäen yritystoiminta oli pienimuotoista ja suurimmat verstaat työllistivät parhaimmillaan vähän toistakymmentä henkeä.

Asemanmäen alue on tiivis, noin 300 x 300 metriä ja se myös rajautuu selkeästi omaksi alueekseen. Alueen rakentuminen on alkanut eteläosasta. Rungoksi muodostui Tyrvään asemalta Lousajan suuntaan vienyt tie, nyk Käsityökatu, josta alueen omistaja Jaatsin talon isäntä vuokrasi tontteja riveittäin. Nykyisin nämä säilyneet rivit kulkevat Näлкälän, Nuupalan ja Vänninkatuna. Pohjoisimpana oleva Härmäkadun rakennuskanta on rakennettu vasta Vammalaan liittämissä jälkeen, joka tapahtui 1950-luvulla.

Rakennusinventoinnissa kartoitettiin Asemanmäen perinteistä ja säilynyttä rakennuskantaa. Kiinteistöjä inventoitiin 25 kpl, pihapiireissä pääosin asuinrakennuksia, mukana joitakin verstaista. Rakennusmateriaalina on ollut pääosin puu, joko hirsi- tai rankorakenteena. Poikkeuksen tekevät muuntaja, Tuomisen huonekalutehtaan vanha kuivaamo ja Lindholmin puusepänversta, jotka rakennettiin poltetusta tiilestä.

Asuinrakennuksista vanhimmat ajoittuvat 1800-luvun loppuun. Työväestölle tyypillisiä olivat 1-2- huonetta käsittävät asuinrakennukset. Näistä huoneen ja keittiö sisältäneistä asunnoista on säilynyt hyviä esimerkkejä. Yleistä oli myös laajentaa rakennuksia tarpeen ja varakkuuden mukaan. Tällöin myös ulkoasu tuli laajennuksen aikaiseksi. Mökkien lisäksi 1900-luvun alkupuolella rakennettiin myös ajalle tyypillisiä mansardikattoisia asuinrakennuksia, joissa huoneet keskittyivät keskusmuurin ympärille. Verstaat muodostavat myös kiinteän osan alueen maisemaa. Pienimmillään versta toimi asuinrakennuksen yhdessä huoneessa. Erillisiä verstaarakennuksia oli hyvin erikokoisia. Suurista verstaarakennuksista, jotka muistuttivat jo pieniä tehtaita on hyviä esimerkkejä ovat Tuomisen peilitehdas, Salmen puusepänversta ja Lindholmin puusepänversta.

Asemanmäen synnyllä, asemakaavalla ja kehityksellä on oma selkeä historiansa. Alueen historiallisiin ominaispiirteisiin kuuluvia asuin- ja verstaarakennuksia on säilynyt verrattain hyvin. Rakennuskanta on kuitenkin eri-ikäistä. Rakennuksia on uudistettu ja joukkoon mahtuu

myös uusia asuinrakennuksia, joiden muoto ja rakenne eivät noudata vanhaa tyyliä. Näistä hyviä esimerkkejä ovat tasakattoiset tiilitalot. Toisaalta alueen rakennuskannasta voi hahmottaa koko 1900-luvun tyylipiirteitä ja rakennustapaa. Eteläosista löytyy vielä 1900-luvun alun kokonaisuuksia, Härmäntien edustaa hyvin 1950-lukua ja viimeisenä 1900-luvun lopun tiili- ja rivitalot. Samoin verstaat ja pientehtaat kattavat koko alueen ja ajoittuvat ajallisesti 1900-1960-luvulle. Oman arvonsa omaa entinen Salmen puusepänverstaas, joka toimii edelleen pienimuotoisena puusepänverstaana.

TOIMENPIDESUOSITUKSIA

Alueen säilyttäminen nykyisessä asussaan olisi tärkeää. Vielä nykyiselläänkin se on omaileimainen ja hyvä esimerkki 1900-luvun alun verstaas- ja asuinalueesta, joita syntyi rataverkon ja teollistumisen tuomien mahdollisuuksien pohjalta. Inventoinnin yhteydessä kiinteistöt arvotettiin niiden historiallisten, rakennushistoriallisten ja taajamakuvallisten (maisemallisten) ominaispiirteiden pohjalta. Kohteet luokiteltiin kiinteistöinä luokkiin 1-3. Luokitus osoittaa alueen ominaispiirteiden kannalta keskeisimmät ja samalla herkimvät pihapiirit (luokka 1), jotka tulisi säilyttää mahdollisimman laajoina kokonaisuuksina. Nämä kohteet edustavat parhaiten alueen rakennusperinnettä ja omaavat mahdollisesti laajempaakin kulttuurihistoriallista arvoa. Luokkaan 2 kuuluvien kohteiden, erityisesti päärakennusten ja verstaaiden säilyminen on niinikään tärkeää. Luokkaan 3 kuuluvien kohteiden säilyminen on suotavaa luontevana osana miljöötä.

Nälkälänmäelle tulisi laatia rakennustapaohjeet, liittäen ne asemakaavaan. Samoin alueen selkeä rajaus, ratapihaan, teihin ja metsiin olisi hyvä säilyttää. Teiden vanhat mittasuhteet ja hiekkapintaisuus olisi säilyttämisen arvoista. Kasvillisuus on paikoitellen runsasta ja sen rajoittamista ja lajikirjoa olisi hyvä harkita. Vanhoista pihoista hyviä esimerkkejä ovat Metsäranta ja Kaskela.

Lähteet:

kirjallisuus

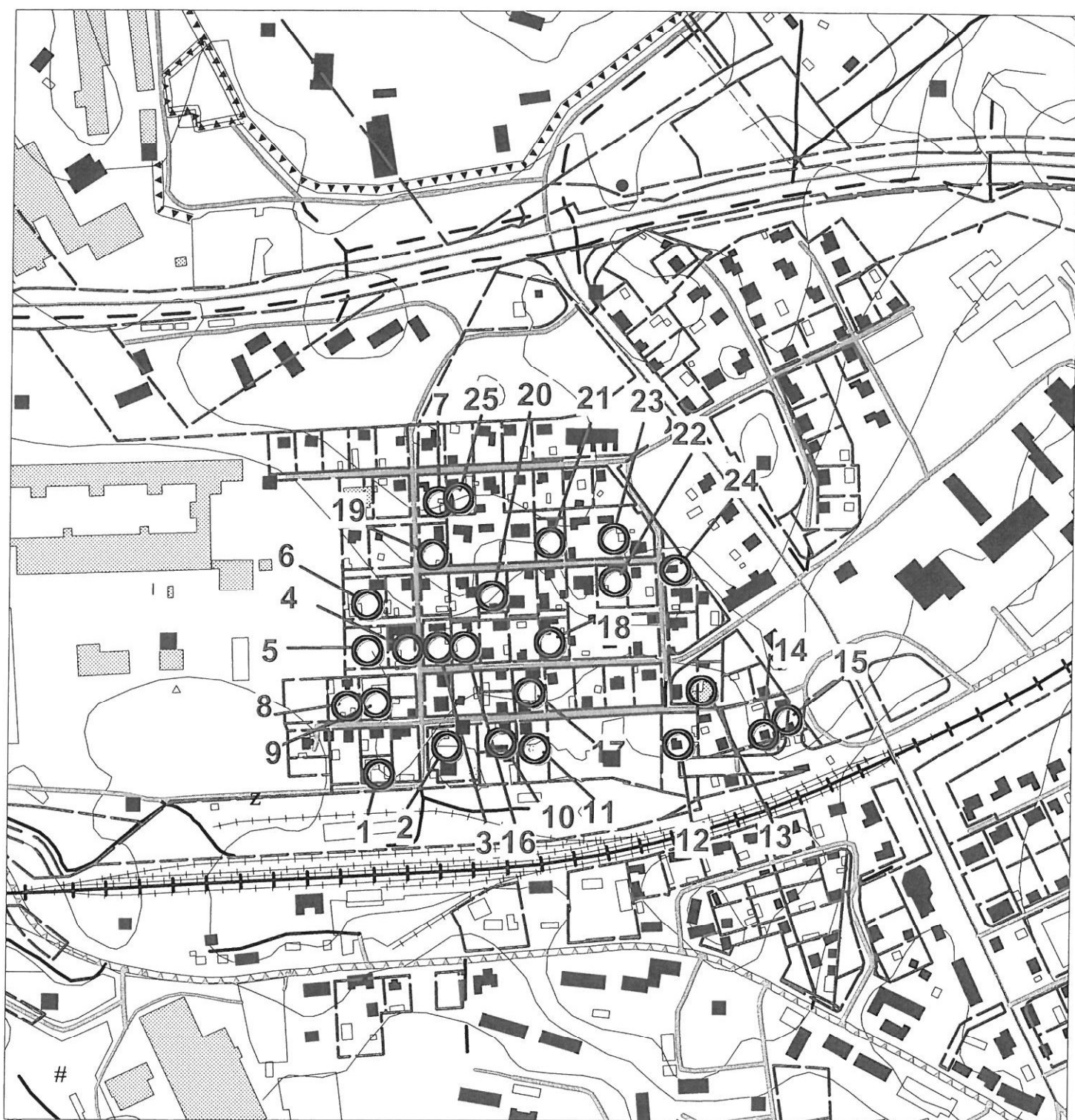
Hakala Pentti R. Nälkälänmäen patriootit: Nälkälän kronikka, 1994.

Matikainen Pauli T., Pula-ajan pojasta nuorukaiseksi Nälkälänmäessä, Kokemäki 1999.

Nurmi Eino, Tyrvääläisten kertomaa, Turku 1998.

Tainio Risto, Muistikuvia 1930-luvun Nälkälänmäestä pikkupojan silmin sekä polun varrelta poimittua. Tampere 1999.

Vammala 6.kaupunginosa rakennusinventointi 2003

Kartta Vammalan kaupunki

Pirkanmaan maakuntamuseo, kulttuuriympäristöyksikkö

VAMMALA/ 6.KAUPUNGINOSA						
	rek. nimi		rek. nro			osoite
1	Viljanen		912-404-2-27			Ratakatu 12 a
2	Sähkömylly		912-404-2-7			Käsityökatu 1
3			912-006-11-10			Käsityökatu 5
4	Salmi II		912-404-2-33			Käsityökatu 6 a
5	Aro		912-404-2-104			Käsityökatu 6 b
6	Hakala		912-404-2-22			Käsityökatu 8 b
7	Tiensivu		912-404-2-54			Käsityökatu 11
8	Uusitalo		912-404-2-102			Miljoonakuja 3
9	Ritvala		912-404-2-101			Miljoonakuja 5
10	Rauhala		912-404-2-135			Nälkälänkatu 5
11	Haavisto		912-404-2-52			Nälkälänkatu 7
12	Salo		912-404-2-25			Nälkälänkatu 17
13	Äärelä		912-404-2-72			Nälkälänkuja 3
14			912-006-9-1			Nälkälänkatu 24 a
15	Koskinen		912-404-2-154			Nälkälänkatu 24 b
16	Metsäranta		912-404-2-31			Nuupalankatu 4
17	Mäki		912-404-2-24			Nuupalankatu 7 a
18	Kivioja		912-404-2-66			Nuupalankatu 10
19	Aaltonen		912-404-2-38			Vänninkatu 2
20	Kaskela		912-404-2-107			Vänninkatu 5
21	Mäkipalsta		912-404-2-39			Vänninkatu 10
22	Tammisto		912-404-2-63			Vänninkatu 13
23			912-006-7-14			Vänninkatu 14
24	Koivumäki		912-404-2-71			Kosionkatu 7
25	Männistö		912-404-2-55			Härmänkatu 3
Asemakaavan (esim. 912-006-7-14) mukaisilla tonteilla ei ole Vammalassa						

ALUELOMAKE

Aluetyyppi

alue-id 29

Historia

Nuupalan kylän kuusi taloa sijaitsivat 1640-luvulla Liekoveden pohjoisrannalla. Nykyisin paikalla on 1950-luvulla perustettu Vammalan vaneritehdas. Kylän tontit olivat rivissä Vaunutiestä eroavan kylätien päässä. Kylää ympäröivät rantavyöhykkeellä olevat pellot ja niityt. Isonjaon aikaan, 1700-luvun lopulla, kylä oli edelleen samalla paikalla ja talojen määrä oli kasvanut vain yhdellä. Kylässä olivat tällöin Jatzin, Ali-svännin, Svännin, Tobin, Teukun, Karhun ja Fradderin talot. Isonjaon yhtenä pyrkimyksenä oli vanhojen tiiviisti rakennettujen ryhmäkylien purkaminen. Nuupalan vanha kylä autioituu hitaasti talojen muuttaessa väljemmille tonteille, jotka sijaitsivat kauempana rannasta, vanhan kylän pohjoispuolella.

Toinen muutos maisemassa oli 1895 valmistunut Tampere-Pori rata, joka linjattiin Rautaveden länsirannalle. Tyrvään asema perustettiin tällöin Nuupalan kylän maille. Muutamaa vuotta myöhemmin perustettiin vielä Vammalan kauppala Vammaskosken eteläpuolella olevalle niemelle. Aseman kupeeseen kasvoi pieni asunto-/verstasalue, joka tunnettiin vuosisadan alkupuolella aseman- tai Nälkälänmäkenä. Vammalan kaupunkiin alue liitettiin 1950-luvulla, jolloin se numeroitiin 6. kaupunginosaksi. Myös Nuupalan kaupunginosa -nimeä on käytetty.

Nälkälänmäen nimen synty liittyy alueen asutuksen alkuun. Muistitietona kerrotaan, että Vännin rengin, Sakari Mäntysen mökki sijaitsi tulevan asemarakennuksen kohdalla. Aluksi Mäntynen muutti ratapihan tuntumassa olleeseen mökkiin ja myöhemmin rakennutti uuden mökin entisen veneladon hirsistä aseman pohjoispuolella nousevaan rinteeseen. Tähän aikaan nykyisen Nuupalankadun varrella oleva tontti oli kivinen ja kasvoi sankkaa metsää. Vännin isäntä arveli silloin rengin näkevän nälkää siellä, josta Mäntysen sanotaan tokaisseen, että olkoon sitten nälkälä. Asutuksen kasvaessa käsite Nälkälä jäi elämään kansansuussa. Vahvistusta sille saatiin kauppalan puolelta, jossa sitä käytettiin usein pilkkaavassa merkityksessä. Nimen säilymistä edisti 1960-luvulla kylätoimikunnan nimeäminen Nälkälänmäen kylätoimikunnaksi. Nimeä on myös käyttänyt Käsityökadun varrella syntynyt maaherra Risto Tainio muistelmakirjassaan. Myös kunta on 2000-luvulla osallistunut nimen säilyttämiseen nimeämällä entisen Ratakujan Nälkälänkaduksi. Nykyisten ihmisten puheissa Nälkälänmäki on hyvin vakiintunut. Se on hyvin ymmärrettävää, sillä onhan Nälkälänmäki - nimi on huomattavasti romanttisempi kuin käytännölliset Asemanmäki tai 6.kaupunginosa.

Nälkälänmäkenä tunnettu alue kuului Jaatsin kantatalon maihin. 1900-luvun vaihteessa isäntänä oli agronomi Selim Rydman. Aluksi hän vuokrasi alueelta tontteja, joita 1920-luvun loppupuolelta alkaen oli mahdollisuus lunastaa itsenäisiksi. Rydman myös kehitti alueen asemakaavan, jossa tonttrivit olivat itä-länsisuunnassa. Tonttien väliset tiet palvelivat järjestyksen lisäksi myös tilan karjan kuljetusta. Vammalaan liittämisen jälkeen 1950-luvulla osa itä-länsisuuntaisista kaduista poistettiin. Myös katujen nimeäminen vakiintui vasta kaupungin aikana. Aikaisemmin vuokratirjoissa saattoi olla maininta "IV asuntorivistä Lousajan kylään menevän tien (nyk. Käsityökatu) oikealta puolelta" Vuokrasumma voitiin suorittaa Vännin talolle rahana tai taksvärkinä.

Aseman kylkeen syntynyt asuntoalue veti puoleensa aktiivista työväkeä ja käsityöläisiä. Eri alojen ammattilaisista yleisimpiä ja näkyvämpiä olivat suutarit ja puusepät. Työtilana oli aluksi vain pirtin nurkka. Myöhemmin tonteille nousivat varsinaiset verstaat, joista

6. kaupunginosa

ALUELOMAKE

suurimmat muistuttivat jo pieniä tehtaita. Tunnettuja ja edelleen maisemassa näkyviä olivat mm. Pohjan veljesten kenkätehdas, Tyrvään kääntökenkätehdas, Vammalan puusorvaamo, Tuomisen huonekalutehdas, Lindholmin puusepänverstas, Tyrvään peilitehdas ja Salmin lelutehdas. Kadonneista on mainittava Miljoonakujan länsipuolella ollut ns. miljoonatehdas, jossa tehtiin huonekaluja ja erityisesti niiden jalkoja. Purettuja maamerkkejä ovat myös osuusliike Satarengas ja sen leipomo. Niiden vanhasta rakennuskannasta on jäljellä maakellari Nuupalankadun ja Käsityönkadun risteyksessä.

Myös ympäristössä tapahtui muutoksia. Länsipuolella ollut Jaatsin tila oli 1920-1940-luvulla Satakunnan maanviljelysseuran omistamana karjakkokouluna. Sotien jälkeen sen tilalle tuli Suomen gummittehdas oy, nykyisin Teknikum Oy. Pohjoispuolelle perustettiin 1930-luvun lopulla Vammalan asevarikko ja nykyinen Patria Vammas Oy. Samoihin aikoihin Liekoveden rannassa Vammalan vaneri jatkoi rantaan sijoittunutta puunjalostuperinnettä. Työpaikkojen lisääntyminen toi lisää asukkaita mäkeen. Asumisen ahtautta pyrittiin helpottamaan laajentamalla pientä huoneen ja keittiön asuinrakennusta.

Nälkälänmäkeläisille tuttuja rakennuksia olivat aseman, verstaiden, tehtaiden ja asevarikon lisäksi Muistolan alakansakoulu(1920-l) Nälkälänmäen itäreunassa ja heti radan eteläpuolella oleva Raivion työväentalo. Muistolan Yläkansakoulu (1900) sijaitsi Nokian tehtaiden länsipuolella.

Verstaiden kehittyminen pieneksi tehtaiksi tapahtui itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä. Tehtaiden toiminta jatkui vielä vilkkaana sotien jälkeen, alkaen kuitenkin vähitellen hiipua. Yhtenä syynä oli ehkä toimitilojen rajallisuus, pienellä tontilla ei ollut paljon mahdollisuutta kasvuun. Osa tehtaista, mm. peilitehdas muuttivatkin pois alueelta. Suomen yleinen teollistuminen vähensi myös pienien ja vähän suurempien verstaiden kannattavuutta.

Ratapihaa ja Nälkälänmäen eteläosan maisemaa leimanneet suuret halkopinot alkavat hävitä dieselvetureiden tullessa.

Vuosien varrella kaupunki on kasvanut ja Nälkälänmäki on jäänyt osaksi sitä. Vastaavasti vilkas ja toimielias kaupunginosa on muuttunut hiljaiseksi asuinalueeksi.

Kuvaus

Nälkälän- tai Asemanmäkenä tunnettu 6. kaupunginosa on syntynyt 1900-luvun alussa Vammalan rautatieaseman pohjoispuolella olevaan rinteeseen. asuin- ja verstas/pienteollisuus alue rajautuu selkeästi entisen Tyrvään rautatieaseman pohjoispuolella nousevaan rinteeseen. Lännessä naapurina on entisen Nokian kumitehtaan tehdasalue, nykyinen Teknikum. Pohjoispuolella on asevarikko 3 ja Patria Vammas oy. Idässä vanha rajan muodosti Pappilan maat, jotka alkoivat Kosiokadun itäpuolelta. Pappilan puolelle asutus kasvoi pääasiassa vasta 1950-luvulta alkaen. Edellämäintut naapurit eivät sinänsä näy juurikaan 6.kaupunginosaan, vaan sen eroittaa edellämäintuista usein kapea kasvillisuusvyöhyke. Asemakaavaltaan alue on ruutukaavaa muistuttava, joskin etelä-pohjoissuunnassa ovat vain Käsityön- ja Kosionkadut. Itä-länsisuunnassa ovat Nälkälän-Nuupalan-, Vännin ja Härmänkadut. Lisäksi ovat alueen reunoilla lyhyet katujen jatkeena olevat Miljoonakuja, Suutarinkuja ja Nälkäläkuja.

Vanha maisema on säilynyt osiittain alueella. 6.kaupunginosan kadut ovat edelleen kapeita ja hiekkapintaisia. Rakennuskanta on kerroksellista. Alue on alun perin ollut työväestön ja

6. kaupunginosa

ALUELOMAKE

käsityöläisten asuttamaa. Vanhinta, 1900-luvun alun rakennuskantaa on säilynyt etupäässä alueen eteläosassa. Parhaiten on tunnistettavissa 1920-luvun mansardikattoiset asuinrakennukset ja T-mallista muunnettu ikkunat. Lisäksi on säilynyt pieniä huoneen ja keittiön sisältäviä asuinrakennuksia. Työpaikkojen lisääntyminen lähialueella on näkynyt alueen rakennuskannassa. Useita 1900-luvun rakennuksia laajennettiin ennen tai jälkeen sotien. Nämä rakennukset saivat usein laajennusaikansa ulkoasun.

Pohjoisreunalla on sotien jälkeen, ns. jälleenrakennuskauden tyypillisiä asuinrakennuksia. Lisäksi on uudempia tiilirakenteisia omakotitaloja. Alueelle tunnusomaisia suurehkoja verstaiteja ja pienteollisuusrakennuksia on säilynyt hyvin. Verstaat eivät muodosta omaa aluetta, vaan pienille tonteille on usein sijoittunut asuinrakennus, suurehko verstaas ja talousrakennus. Rakennusten lisäksi alueen yleisilme on hyvin vihreä, joka muodostuu omena-luumupuista, marja- ja ym pensaista.

Joukossa on myös uudempaa rakennuskantaa mm. tiilitaloja. Lisäksi useat rakennukset ovat läpikäyneet historiansa aikana muutoksia ja uudistuksia, jotka ovat hävittäneet niiden alkuperäistä asua.

Lisätiedot

Valokuvat Vammalan rakennusinventointi 2003 CD-ROM/PMM

Piirustukset

Kartat

Asiakirjat

Kirjalliset lähteet Risto Tainio, Muistikuvia 1930-luvun Nälkälänmäestä pikkupojan silmin sekä polun varrelta poimittua. Tampere 1999. Eino Nurmi, Tyrvääläisten kertomaa, Turku 1998. Puli T. Matikainen, Pula-ajan pojasta nuorukaiseksi Nälkälänmäessä, Kokemäki 1999.